

Jan Šváb a kol.

Kapitoly z dějin chirurgie
v českých zemích

Kapitoly z dějin chirurgie v českých zemích

Jan Šváb a kol.

Recenzovali:

PhDr. Hana Mářová, Ph.D.

prof. MUDr. Josef Stingl, CSc.

prof. PhDr. Petr Svobodný, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Ovocný trh 560/5, 116 36 Praha 1

www.karolinum.cz

Praha 2016

Odborný konzultant Martin Kučera

Redakce Kamila Veselá

Rejstřík Martin Kučera

Grafická úprava Jan Šerých

Na obálce prof. Karel Maydl operuje

v posluchárně české chirurgické kliniky v roce 1901

(archiv I. chirurgické kliniky v Praze)

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2016

© Jan Šváb a kol., 2016

ISBN 978-80-246-3238-4

ISBN 978-80-246-3248-3 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2017

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Poděkování	11
Předmluva	12
Stručně k historii chirurgie v regionu zemí Koruny české	14
Počátky českých klinik a vznik dalších chirurgických pracovišť	40
Okolnosti vzniku České chirurgické společnosti a oddělování nových odborných společností	47
I. chirurgická klinika 1. LF UK a VFN v Praze	56
Život I. chirurgické kliniky za druhé světové války	81
II. chirurgická klinika	87
III. chirurgická klinika 1. LF UK a FNM	92
Stručně z dějin německé chirurgické kliniky pražské lékařské fakulty	95
Přednostové chirurgických klinik ve Všeobecné nemocnici v Praze	103
Chirurgie Na Bulovce	106
Chirurgická klinika 2. LF UK a FN Motol Praha	112
Chirurgická klinika 3. LF UK ve Fakultní nemocnici Královské Vinohrady	116
Chirurgie v Hradci Králové	127
Chirurgická klinika FN a LF UK v Plzni	135
Chirurgická klinika 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Fakultní Thomayerovy nemocnice s poliklinikou v Praze	138
Chirurgická pracoviště v Ústřední vojenské nemocnici	142
I. chirurgická klinika v Brně	148
Chirurgické oddělení Nemocnice Milosrdných bratří v Brně	155
Úrazová nemocnice v Brně	157
Pardubická nemocnice a chirurgie	164

Českosobudějovická chirurgie	172
Chirurgické oddělení v Ústí nad Labem	175
Vznik chirurgických sanatorií	177
Chirurgické oddělení Nemocnice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze (dříve Pod Petřínem)	186
Chirurgické oddělení Nemocnice Na Františku v Praze	189
Chirurgické oddělení CLINICUM, a. s.	191
Benešovská chirurgie	193
Nemocnice Boskovice	196
Čáslavská chirurgie	198
Začátky nemocnice a chirurgického oddělení v Českém Brodě	203
Chirurgické oddělení nemocnice ve Dvoře Králové nad Labem	206
Nemocnice v Hořicích a osud chirurgického oddělení	208
Chirurgické oddělení nemocnice v Chebu	211
Nemocnice Chrudim	217
Chirurgie v Ivančicích	220
Nemocnice a chirurgie v Karlových Varech	222
Chirurgie v Klatovech	225
Chirurgické oddělení Oblastní nemocnice Kolín, a. s.	227
Chirurgie v Kutné Hoře	235
Nemocnice a chirurgické oddělení v Liberci	237
K historii chirurgie v Litoměřicích	242
Nemocnice a chirurgické oddělení v Litomyšli	250
Oblastní nemocnice Mladá Boleslav, Klaudiánova nemocnice	255
Nemocnice Moravská Třebová	261
150 let od otevření a 30 let od zrušení nemocnice v Mostě	265
Chirurgické oddělení v Náchodě	269
Nemocnice v Německém Brodě a chirurgie do roku 1937	271
Nemocnice a chirurgické oddělení v Opočně	274
Nemocnice a chirurgie v Pelhřimově	276
Chirurgické oddělení Sanatoria Na Pleši	280
Rakovnická chirurgie	284
Chirurgické oddělení nemocnice v Semilech	286
Chirurgické oddělení ve Svitavách	291
Chirurgie v Teplících v Čechách	293
Chirurgické oddělení Oblastní nemocnice v Trutnově	296
Chirurgické oddělení v nemocnici Třebíč	300
Nemocnice a chirurgické oddělení ve Vrchlabí	302
Chirurgie ve Vysokém Mýtě	305
Chirurgické oddělení nemocnice ve Vyškově	308

Nemocnice a chirurgie v Turnově (Panochova nemocnice)	311
Velmi stručně k historii chirurgie v Olomouci	313
Stručně k historii chirurgických oddělení nemocnic na severu Moravy a ve Slezsku	319
Závěr	327
Literatura	329
Seznam fotografií	333
Autoři	336
Rejstřík	339

Medikům, mladším i starším českým lékařům jejich učitelé

„Dějiny chirurgie jako dějiny každé lidské práce jsou projevem úcty k této práci i příkladem pro další pracovníky. Mají jim ukázat, jak jejich předchůdci pracovali. Mají v nich vychovávat určité vlastenecké sebevědomí, skromnost při vlastní práci, dávat příklad anebo výstrahu pro budoucnost.“

Arnold Jirásek, 1956

„Šťastná bude česká chirurgie, dovede-li si uchovat po vždy odkaz svých otců!“

Rudolf Jedlička, 1925

„Sledujme práce současníkův, ale nezapomínejme přitom na práce a snahy předkův.“

Vilém Weiss, 1890

Poděkování

Mé poděkování za významnou pomoc při vytvoření díla patří:

Ing. Janu Kratochvílovi z I. chirurgické kliniky 1. LF UK a VFN v Praze,
Mgr. Šimonu Krýzlovi ze zdravotnického muzea
Národní lékařské knihovny v Praze,
doc. PhDr. Ludmile Hlaváčkové, CSc., z Ústavu dějin lékařství
a cizích jazyků 1. LF UK v Praze,
prof. MUDr. Jiřímu Zemanovi, DrSc., přednostovi dětských klinik
1. LF UK a VFN v Praze,
Janě Hostašové z I. chirurgické kliniky 1. LF UK a VFN v Praze
a dalším kolegům a kolegyním, kteří se podíleli na vytvoření textu.

Recenzentům:

prof. PhDr. Petru Svobodnému, Ph.D.,
z Ústavu dějin Univerzity Karlovy v Praze,
PhDr. Haně Mášové, Ph.D.,
z Ústavu dějin lékařství a cizích jazyků 1. LF UK v Praze,
prof. MUDr. Josefu Stinglovi, CSc.,
z 3. LF Univerzity Karlovy v Praze
a doc. PhDr. Martinu Kučerovi, CSc.,
z Historického ústavu AV ČR.

Předmluva

Snad vzhledem k mé příslušnosti k I. chirurgické klinice a článkům, které jsem v minulosti publikoval k dějinám české medicíny a chirurgie v Rozhledech v chirurgii a Časopisu lékařů českých, byl jsem na schůzi výboru České chirurgické společnosti České lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně v prosinci 2008 vyzván, abych se pokusil o sepsání dějin chirurgie v Čechách a dalších dvou zemí Koruny české, které nepostihla v té době vydaná a na schůzi výboru prezentovaná monografie prof. Miloslava Dudy a kolektivu autorů „Historie chirurgie. Vybrané statě olomoucké a moravské chirurgie“, vydaná v roce 2008 na Univerzitě Palackého v Olomouci.

Ujal jsem se práce pro chirurgii jako obor a všechny, které vývoj chirurgie zajímá. Především pro mladší kolegy, jejichž povědomí o historii oboru je dnes velmi malé. Omlouvám se za eventuální nepřesnosti, protože jsem dosud aktivní chirurg se zájmem o dějiny chirurgie, nikoliv historik. Cílem knihy je zájemcům přiblížit důležité milníky ve vývoji oboru, jako to udělal prof. Vilém Weiss v roce 1890 svým dílem „Dějiny chirurgie v Čechách“, které bylo v době vydání obcí chirurgickou významem srovnáváno s „Dějiny národa českého v Čechách a na Moravě“ F. Palackého. Po něm prof. Otakar Kukula shrnul dějiny chirurgie od roku 1848 a prof. Arnold Jirásek totéž udělal v padesátých letech 20. století. V roce 2007 se podařilo z iniciativy prof. Jiráně znovu vydat v Nakladatelství Karolinum Weissovy „Dějiny chirurgie“.

Spoluautoři tohoto díla byli zavázáni k odpovědnosti za publikované příspěvky. Některé stati jsou stručnější, jiné na první pohled i po mém zásahu rozvláčnější, podle způsobu získávání pramenů působící až populárně. V dnešní době musíme být vděční za všechny druhy zpráv, neboť všechny jsou cenné a těm, kteří je poskytli, budiž dík. S odstupem doby by jistě situace byla ještě horší. Některým osobnostem, o kterých

se zde píše, jsem musel vyškrtnout prvenství výkonů, protože k nim nejsou doložitelné podklady. Je zajímavé, jak prvenství od skutečné doby prvního výkonu nekriticky přibývá. Bohužel, řada generací pamětníků již nenávratně odešla, vzpomínky vzali s sebou. Dnes lze využít žijících, a ani ti nemusí být z různých důvodů sdílní. Někde jsem musel vypustit osobní narážky autorů.

Nelze zapomenout na osudy a těžkosti chirurgů ve válečných dobách i v druhé polovině dvacátého století po tzv. socializaci zdravotnictví v roce 1952. Často mluvíme o pracovní přetíženosti. Dnes již nikdo nevzpomíná na podmínky služeb chirurgů plynule navazujících na každodenní zodpovědný tělesně a duševně namáhavý chod chirurgických oddělení bez odpovídající odměny. Ve službách mladí průběžně studovali a učili se od zkušených.

Děkuji všem kolegům, kteří přispěli ke vzniku díla určenému budoucím generacím bez nároku na zvláštní odměnu nebo slávu. To jsou jistě chirurgovi věci ne neznámé, a dokonce, bohudík, většinou dosud vlastní.

Jan Šváb
V Praze 31. 12. 2010

Stručně k historii chirurgie v regionu zemí Koruny české

Jan Šváb

Základem slova *chirurgie* je starořecké označení *cheirourgia*, pocházející od slov *cheir* (ruka) a *ergein* (pracovat). Jde tedy o obor léčící manuálně s pomocí nástrojů.

Dá se předpokládat, že cílené užití přírodních drog a medikamentů se v léčení objevilo v historii lidstva později než první chirurgické manipulace. Proto se má za to, že chirurgie je obecně nejstarší lékařskou profesí. Každý živočich se reflexně snaží ulevit si v bolesti olizováním rány, odstraněním cizího tělesa a ulevovat nemocné nebo poraněné části těla. Chirurgické výkony prováděné svépomocí nebo vzájemnou pomocí přispěly k empirickým zkušenostem, byly zaznamenávány a byly předávány z generace na generaci. Tak byly získány první zkušenosti s nejjednoduššími ranhojičskými výkony. O chirurgii ve starověku svědčí některé archeologické památky z Egypta z let kolem 1600 př. Kr. (papyrus Edwina Smitha). Odhaduje se, že 48 na papyru popsaných ošetření poranění hlavy, části krku a hrudníku pochází z přenesených starších pramenů, sahajících až do třetího tisíciletí př. Kr. Je zřejmé, že v Egyptě byly jisté zkušenosti s léčením zlomenin, zánětů a nádorů skeletu. Jiné prameny pochází z Mezopotámie, arabského světa a Řecka. Jsou známy těžké tresty babylonského Chammurabiho zákoníku za nezdařené lékařské manipulace. Lékař totiž přebíral zodpovědnost za zraněného, pokud se jeho léčby ujal. Dosud není známa indikace k trepanaci lebek. Trepanované lebky byly nalezeny např. v Číně (z doby asi 3000 let př. Kr.) nebo u Kyjeva (z let 7300–6220 př. Kr.), ale i u nás. Mimochodem se známkami jejich hojení nebo zhojení.

Dochovaly se chirurgické práce Sušruty ze 6. století př. Kr., který u břehů Gangy v severozápadní Indii učil a praktikoval chirurgii. Popsal na stovku chirurgických nástrojů. Staroindičtí lékaři znali způsoby očkování proti černým neštovicím, prováděli i plastiky nosu a ušního bolt-

ce. Podle záznamů uměli šít rány a střevo přiložením hlavičky a kusadel velkého druhu mravence.

Zkušenosti arabské medicíny se dostaly do kontaktu s latinskou evropskou civilizací prostřednictvím salernské lékařské a překladatelské školy (Schola medica salernitana) na jihu Apeninského poloostrova v 9.–12. století. Arabské spisy byly učenci překládány, a tím byla připravena jejich cesta do Evropy. Sami Maurové se učili a zkušenosti šířili z přední Asie a středomořského pobřeží do Španělska a jižní Francie.

Mezi takové spisy patřil spis Rází Abú-Bakra Muhammada ibn Zakariji (860–940 po Kr.). Vznikl v Bagdádu a obsahoval odkazy na dietní a nestresující chování lékaře vůči nemocnému. Rází-Rhazes se vyjadřoval k postupům na základě svých zkušeností.

Ve 13. století salernskou školu ve významu navazování styků a šíření znalostí střídaly školy v Montpellieru a při klášteře v Monte Cassinu. Zde byly k dispozici latinské Galénovy spisy. V těchto školách byla soustředována nejvýznamnější díla řecké a arabské lékařské kultury. V salernské škole se léčili ze zranění účastníci křížáckých výprav. To přispělo k šíření lékařských zkušeností do civilizované Evropy. V Salernu působili Konstantin Afričan a Roger ze Salerna, o kterých bude ještě zmínka. Školu salernskou po jejím úpadku v 13. století vystřídala významná škola montpellierská a v jejím stínu zanikla salernská překladatelská škola. Šířitelskou funkci přebraly univerzity v Toledu, Bologni, Padově, Neapoli, Cambridge, Oxfordu, Cordobě a Paříži. Tou cestou se povědomí o arabských školách dostalo na naše Karlovo učení v Praze. Negativně v tomto předávání maurských zkušeností zasáhl konflikt křesťanských států s Maury v 8. až 14. století na půdě Pyrenejského poloostrova. Během tzv. reconquisty se Mauři byli nuceni vzdát svého náboženství a přejít na křesťanskou víru. Toto pro civilizaci plodné soužití dvou kultur bylo ukončeno v r. 1499 konverzí na křesťanství hromadným křtem.

Pro chirurgii v Evropě v dalším jejím vývoji měla význam rozhodnutí koncilu v Tours v r. 1163, který zakazoval pitvy a manipulaci s krví. Chirurgové získávali zkušenosti ve válkách, jejich činnost se přibližovala řemeslu. Filozofické disputace zbyly půdě univerzitní. Vznik ranhojičských řemesel byl dalším z důvodů odklonu od „čisté medicíny“. Z nejstarších chirurgických prací u nás je známý překlad Rogerova „ranného“ lékařství Křišťanem z Prachatic (kolem 1140–1190). V Křišťanově díle „Lékařské knihy“ jsou v části z ranlékařství uvedeny Rhazesovo „Ranné lékařství“ a „Ranné lékařství“ Salicetovo. Rogerův spis „Practica chirurgiae“ z let 1170–1180, nebo také známý pod názvem „Chirurgiae Magistri Rogerii“, je dílo se stručnými, jasnými praktickými poznámkami,

s pokusem o patologickou a traumatologickou systemizaci a stručným doporučením léčby. Rogerova práce byla jako první v Evropě používána i ve školách v montpelliérské, boloňské a dalších. Vychází z prvních anatomických a chirurgických zkušeností školy ze Salerna známých již od 9. století.

V Paříži vznikla chirurgická kolegia, jako Collège de St. Come v r. 1225. Kolegium své žáky školilo a vydávalo potvrzení pro praxi. V knihách pařížského lékaře Guy de Chauliac ze 14. století, vycházejících z Celsova učení, se bylo možno poučit o hojení ran. Jaký je přínos hnisání rány, ale také o hojení per primam intentionem. Všiml si, že komprese může ovlivnit bolest v ráně. Řada zkušeností velkých chirurgů středověku vzešla z válečných konfliktů. Mezi ně patří např. jméno Ambroise Paré (1510–1590), který podvazem cév v ráně nahradil používané stavění krvácení rozžhaveným železným nástrojem nebo vléváním žhavého oleje do rány. Z konfliktů vyplynuly zkušenosti Dupuytrenovy, Larreyovy a dalších.

U nás do vzdělání v lékařství a chirurgii nezasáhla ani první vyšší katedrální biskupská škola při svatovítském chrámu v Praze založená 1215 (Václav II. měl úmysl z ní v roce 1294 utvořit univerzitní školu) ani vznikající školy při klášterech. Z potřeby péče o poraněné vznikla povolání ranlékařů a lazebníků, posléze seskupení na rovni řemeslných cechů. Ve středověku byli zvaní do rodin řemeslníci operující kýly – kýlořežci, herniarum sectores, řemeslníci odstraňující kameny z močového měchýře a ophthalmici léčící zákal čočky oka jejím vytlačěním ze zorného pole.

Dne 7. dubna 1348 říšský a český král Karel IV. (od roku 1355 římský císař) na základě listinného souhlasu papeže Klimenta VI., vydaného 26. ledna 1347 v Avignonu, založil svou listinou univerzitu (studium generale) se čtyřmi fakultami. Vedle artistické, právnické a teologické ustanovil i fakultu lékařskou. Odbornost školy měl garantovat arcibiskup (Arnošt z Pardubic).

Základem univerzitního vzdělání bylo studium filozofie získané na artistické fakultě jako základ studií na ostatních fakultách. U nás právnické, teologické a lékařské. Základem výuky lékařství byly tedy filozofické disputace a traktáty, založené na předčítání děl starých filozofů a lékařů. Na lékařské fakultě pražského vysokého učení vystudovali na tu kterou dobu vzdělání lékaři, kteří však kvůli koncilu v Tours nesměli používat krvavých praktik v léčení ani pitvat.

Od počátku otevření vysokého učení v Praze byla zřejmá úzká spolupráce mezi všemi fakultami. Učilo se v latinském jazyce v malých skupinách studentů v příbytcích učitelů čtyři dny v týdnu (krom čtvrtka,

soboty a neděle). Materiálně univerzitu císař Karel zajistil přidělením statků až po čtyřech letech její existence. Významnější shromáždění učitelů a studentů se konala v kostelech.

První kolej pro učitele a studenty univerzity získala v místech Kaprovy ulice, za Václava IV. v roce 1383 v domě odkoupeném od kutnohorského mincmistra Jana Rotlöwa v místech dnešního Ovocného trhu.

Mistry lékařské fakulty byli lékaři krále Jana i Karla IV. Byli vzděláni ve filozofii, měli znalosti z astronomie a matematiky. Prvními známými byli mistr Waltherus a mistr Havel ze Strahova. Po nich mistr Zikmund Albík z Uničova (1358?–1426), královský lékař Václava IV. a Zikmunda. To, že byl také pražským biskupem, svědčilo o provázanosti fakult na vysokém učení. Mezi jím publikovanými traktáty bylo „Compendium medicinae“ z roku 1424.

Následovníkem Albíka byl již zmiňovaný Křišťan z Prachatic (1366–1439). Kromě překladů spisů o ranlékařství publikoval např. o pouštění krve.

Z uvedených důvodů nebyla chirurgie přednášena na nově založeném vysokém učení v Praze v roce 1348 jako zvláštní obor. K výuce lékařství byl jako první na vysoké učení povolán z Paříže augustinián Mikuláš z Jevíčka a sám císař Karel získal pro začátek výuky Balthasara de Marcellinis.

Po třiceti letech byl k výuce a k ruce Mikulášovi přidělen Balthasar de Marcellinis, od roku 1382 také Luderus a Petrus de Cothebus. Významným dílem k chirurgii u nás přispěl Křišťan z Prachatic, působící na vysokém Karlově učení v Praze, kolem roku 1400 překladem Rogerových příruček ranného lékařství z 12. století a Viléma Saliceta ze 13. století. Pro chirurgii bylo výhodné a logické spojení přednášek z anatomie a chirurgie a bylo tak prakticky do ustavení stolice chirurgie v roce 1773. Na žádost Adama Zálužanského ze Zálužan před zemskými stavy za účasti Rudolfa II. k zlepšení výuky anatomie a botaniky byl pozván Jan Jesenský, jehož rodina pocházela z Velkého Jesenného v Uhrách, který navštívil univerzity v Itálii a působil v Německu. Na svých cestách se setkal jistě s chirurgií, protože některé výkony popisoval ve svých pracích. Vydal díla popisující chirurgické zákroky, ale vlastní chirurgické dílo nezanechal.

Jesenský u nás provedl veřejnou pitvu těla oběsence na nádvoří Rečkovy koleje. Trvala čtyři dny od 8. června 1600 a byla provázena přednáškami. Pitvu popsal ve spise „Johanis Jessenii a Jessen Anatomiae Pragae anno MDC abs. se solemniter administratae historia. Accessit ejusdem de ossibus tractatus. Wittebergae 1601“. K tomu přibyl chirurgický spis dedikovaný Rudolfovi II. „Johannis Jessenii a Jesen Institutiones Chirur-

gicæ, quibus universa manu medendi ratio ostenditur“, publikovaný ve Wittenbergu v r. 1601. A do třetice Jesenský měl jistě znalosti z chirurgie, o čemž svědčí popsany případ o osudu sedláka spolknuvšího nůž. Dokladem takové první mezioborové spolupráce mezi doktorem medicíny a ranlékařem je existující spis Jesenského „Joh. Jessenii relatio historica de rustico Bohemo cultrivorce Pragae 1607“, vydaný v Hamburku 1628. Jeho zkušenosti potvrzují traktáty o léčení městků, píštělí, vrozených vad, empyému hrudníku, pouštění žilou a dalších výkonech, které viděl jinde a spis o chirurgických nástrojích. Sám jako učitel a rektor pražské univerzity na základě církevního nařízení, výkony provádět nesměl. To dokladuje již zmíněný problém mladého sedláka řešený ve spolupráci doktora lékařství Jesenského a ranlékaře Floriána Mathese z Brandenburg z roku 1602. Sedlák po dvouleté exhibici vkládání nože do krku za úplatu po sklípčích, nůž spolkl. Domáhal se jeho vyjmutí. Když byl o tomto případě Jesenský informován, nabádal k vyčkávání, protože se s podobným případem již setkal. Skutečně po sedmi měsících vznikl infiltrát a absces, z něhož byl nůž vyjmut, a sedlák přežil.

Chirurgické výkony byly ve středověké společnosti provozovány na úrovni řemesla, mnohdy děděného z otce na syna. U nás se s lazebníky a bradýři setkáváme ve 12. a 13. století. Poskytovali nejnnutnější, dále jmenovaná chirurgická ošetření. Pokud bylo třeba v té době náročnějšího výkonu, byli do bytů zámožnějších zváni ranlékaři z jižních států.

Posléze u nás došlo k profanování ranhojičského umění a mezi bradýři a ranlékaři se objevili podvodníci. Táhli od města k městu a živili se podvody při příležitosti poutí a jiných slavností. Proto města a univerzita začaly požadovat zprvu potvrzení, později i přezkoušení v umění ranlékařském. Lazebníci a barbíři byli oprávnění pouštět žilou, sázet baňky, trhat zuby, obvazovat rány, vytahovat z ran kulky, provádět nevelké léčebné výkony nožem. Tu a tam některý nadanější ranlékař či lazebník mohl mít nevelké úspěchy. Mezi ranhojiči bylo tehdy hodně Němců. Do léčení se pletly také ženy – kořenářky a zařikávačky. Někteří uměli i napravovat zlomeniny a vymknutí. Léčba probíhala v oficínách lazebníků, ranlékařů nebo v domácnostech.

Léčba bývá dávána do souvislosti se špitály. Ale jak to se špitály bylo? S příchodem křesťanství se jednalo o charitativní zařízení, která zřizovala města či spíše vznikala při církevních stavbách. Poskytovala zprvu přístřeší pro poutníky při cestách a v poutních místech. Nejnnutnější strava a ošacení pocházely z darů, milodarů, posléze z výtěžků přidělených jim statků a nadací. U nás se jednalo většinou o malokapacitní zařízení. V Praze zhruba v každém století byly založeny jeden až dva nové špitály.

První známý špitál v Praze vznikl v 10. století při kostele Panny Marie před Týnem. Žádný z nich se dnešních dnů nedožil. Špitály, které byly v provozu ještě v 18. století, zrušil císař Josef II. a jejich majetky převedl na tehdy nově vznikající nemocnice. Etymologicky název špitál pochází od latinského hospitale – hospitium. Jejich prazákład lze dohledat již v antice. Při Aeskulapových svatyních vznikaly tzv. spánkové domy. Později byly zřizovány hospice pro poutníky do svatých míst nebo v nepřístupných místech a při obchodních křižovatkách. U nás byly po přijetí křesťanství zřizovány při benediktinských klášterech. Staraly se nejen o pocestné, ale i o nemocné ve speciálně k tomu účelu zřizovaných místnostech klášterů – infirmatoriích. Do těchto zařízení s kněžími docházeli též bradýři starající se původně o vzhled kněží a jejich vous (církve zakazovala nosit bradku). Jejich vedlejším zájmem byla péče o rány a hnisavá onemocnění nebo poranění lokomočního aparátu. Chovanci těchto špitálů byli vzhledem k sociálním a hygienickým podmínkám Prahy na nízké sociální úrovni stejně jako v jiných městech království. Proto byli často nemocní. O nemocné se zpočátku starali mniši a řádové sestry, později i bradýři a docházející fyzikové-lékaři. Městští fyzikové také kontrolovali hygienické podmínky v těchto zařízeních. Jen málo měst si mohlo od počátku dovolit špitál s městským fyzikem, kde měli radní alespoň částečně pod dohledem část nejchudší vrstvy obyvatel. Počty obyvatel žijících v zařízeních při minimálních ekonomických možnostech měst se počítaly kolem deseti. Péče o ně byla zajišťována z milodarů, odložených věcí a ze žebroty. Pokrokem koncem středověku a v novém věku bylo přidělování patrona, který měl garantovat dodávání oblečení a minimálního základního jídla z přebytků církevního dvora nebo panství. Vedle bradýřů existovali lazebníci, kteří fungovali při lánkách spíše ambulantně.

Povolání bradýře, lazebníka a ranlékaře ve svých počátcích stálo na pokraji společnosti. Mezi společensky uznávaná povolání se ranlékaři postupně dostali až na základě privilegií, udělených králem Vladislavem v roce 1474. První cech lazebníků v Praze vznikl v r. 1477 na Menším Městě a cech bradýřů na Novém Městě v roce 1524. Teprve v roce 1548 římsko-německý císař a španělský král Karel V. prohlásil chirurgii za „počestné zaměstnání“. Postavením chirurga se v privilegiích zabýval císař Ferdinand I. v roce 1562. Císař Leopold I. v roce 1652 a Matyáš 28. 2. 1686 postavil nejstarší ranhojiče na roveň mistrů cechu. Vedle mistrů, doktorů lékařství a fyziků – absolventů vysokého učení tedy byli v Čechách i léčitelé nižšího vzdělání – lazebníci, barbíři (mezi lidem barvíři), ranlékaři. Jejich vzdělání a kvalita byly rozličné. Nejvýše stáli v lékařství univerzitně vzdělaní fyzikové čili mistři. Od nich to šlo směrem dolů

až k potulným jarmarečním léčitelům. Univerzitě se nedařilo dozorovat stav poskytované zdravotní péče v terénu všeobecně. Tím méně na úrovni působnosti ranhojičů. K tomu přispěly i dějinné události. Univerzita za svůj postoj při stavovském povstání (1618–1620) ztratila důvěru habsburského trůnu.

Po smutné události na Bílé hoře 21. června 1621 působili na Karlově akademii pouze čtyři profesori, a tak se univerzita octla vlastně v likvidaci. Jesenský skončil na popravišti na Staroměstském náměstí. Místo-držitel Karel z Lichtenštejna nařídil sepsat inventář, sebrat dokumenty, výsady a cenné předměty a poslat je do Vídně. Klíče archivu byly předány císařské komisi. Profesori zbavení veškeré moci žádali o povolení, aby mohli složit své úřady. Dne 30. dubna 1622 se v Karolinu naposledy sešli mistři, bakaláři a rektori partikulárních pražských škol. Rektor Troilus a poslední děkan Basilius odevzdali pečeti a odznaky. Krom jiného byla tedy narušena zamýšlená kontrolní činnost univerzity směrem k ranhojičům. Z rozhodnutí Ferdinanda II. byly zbytky školy předány do správy jezuitskému řádu a Karlova univerzita měla zaniknout. Došlo k mnohaletému sporu s arcibiskupem Arnoštem Albrechtem Harrachem. Protože Karlova univerzita byla založena za asistence Arnošta z Pardubic, panovník neměl právo ji rušit. Proto v roce 1638 Ferdinand III. odebral Karolinum jezuitům, obnovil studium na právech a lékařské studium, aby upokojil arcibiskupa a mohly být konány promoce. Po úspěšné obraně Starého Města proti Švédům 1648 studenti obou kolejí úspěšně jednali o sjednocení univerzity.

K návratu vysokého školství v Praze na půdu Karlova učení došlo tzv. unijním dekretem ze dne 23. 2. 1654 rozhodnutím císaře Ferdinanda III. Dne 4. března 1654 vyšly slavnostní průvody z Klementina a Karolina, aby se spojily v Týnském chrámu. V něm pak došlo k oficiálnímu spojení Univerzity Karlovy s Univerzitou Ferdinandovou v jednu Karlo-Ferdinandovu univerzitu. Klementinská akademie existovala jako studentská kolej od roku 1556 k přípravě kněží, status univerzity měla od roku 1616. Jezuité spravovali filozofickou a teologickou fakultu a připojením zbylých dvou světských fakult roku 1638 bylo dosaženo stavu před zrušením Karlova učení. Arcibiskup byl pověřen funkcí kancléře.

V pobělohorské době byla lékařská fakulta obsazena jedním z nemnoha pražských lékařů Janem Markem Marci z Kronlandu (1595–1667). Ač měl vzdělání jezuitských škol, včetně filozofie v Olomouci v letech 1615–1616, nestal se členem jezuitského řádu. V letech 1617–1625, v době stavovského povstání a událostí kolem Bílé hory studoval medicínu v Praze. Marcus Marci roku 1625 obhájil na pražské univerzitě di-